د. پەروەین رەئووف هادی
زانكۆیا دهوك \ كۆلیژا زمانان \ پشكا زمانێ كوردی

چیرۆكێن سەرزارێ گیانەوەران د فۆلكلۆرێ كوردیدا

"دەستپێكا چیرۆكێن گیانەوەران د ئەدەبیاتا كوردیدا بۆ پەیدابوونا چیرۆك و سەرهاتی و حیكایەتان د ناڤ ئەڤی مللەتیدا دزڤریت، و ئەڤ جۆرێ ئەدەبی ب بەرفرەهی د ناڤ فۆلكلورێ كوردیدا دهێتە دیتن، چیرۆكێن سەرزارێ گیانەوەران (یان ژی فابل) ئێك ژ لقێن گرنگێن ئەڤی جۆرێ ئەدەبینە"

ئەڤ چیرۆکە زۆر دکەڤنن و بۆ ئەوی دەمی دزڤرن کو مللەتان ب ڕێکا چاندن و کشتوکالێ د ناڤ زەڤیێن بەرفرەهدا دژیان و ب ئەڤێ چەندێ پەیوەندییەکا موکوم د ناڤبەرا مرۆڤ و ئاژەل و بالندەیاندا دروست بوو، و مرۆڤ ل سەر جیاوازییا د ناڤبەرا سروشت و رەفتارێن گیانەوەراندا هەلبووی، و ئەڤێ چەندێ سەرنجا مرۆڤی کێشایە و گیانەوەر وەکو پالەوان رۆلەکێ سەرەکی د حیکایەت و سەرهاتیاندا دبینیت. مللەتێ کورد ژی ئێک ژ ئەڤان مللەتێن دێرینن کو ئەڤ جۆرێ چیرۆکێن گیانەوەران ڤەهاندینە[١].

ب گشتی د ژێدەرێن ئەدەبێ فۆلکلورێ کوردیدا ئەڤ دابەشکرنە بۆ سەرهاتی و حیکایەتان هاتییە کرن. بۆ نموونە قەناتێ کوردو حیکایەتێن کوردی ل سەر ئەڤان جۆران دابەش دکەت:

1. **چیرۆک و حیکایەتێن ژیانا مرۆڤان و ئایینێن ئەوان.**
2. **چیرۆک و حیکایەتێن مێژوویی.**
3. **چیرۆک و حیکایەتێن گیانەوەر و تەیر و تەوالان.**
4. **چیرۆک و حیکایەتێن ئەفسانەیی و خەیالبازی.**[٢]

دابەشکرنەکا دی ژی هەیە، ئەوژی ب ئەڤی رەنگێ ل خوارێ:

1. **چیرۆکێن چیڤانووکی یان چیرۆکێن ئەجنان و دێوان.**
2. **چیرۆکێن گیانەوەرێن هێمایی (فابل).**
3. **چیرۆکێن جڤاکی.**
4. **چیرۆکێن گۆتن و مەتەلان.**
5. **چیرۆکێن پێکەنووکان.**
6. **چیرۆکێن مێرخاسان**[٣].

کەواتە د ئەڤان دابەشکرناندا دیار دبیت کو چیرۆک و سەرهاتییێن ل سەر زارێ گیانەوەران جۆرەکێ سەرەکییە ژ چیرۆک و چیڤانوکێن کوردی د ئەدەبیاتا فۆلکلوریدا.

ئەڤ چیرۆکە بۆ زاروکان هاتینە گۆتن، نەخاسمە ئەو چیرۆکێن رووڤیان، کا چەوا رووڤی هەر ئاستەنگەکا بکەڤیتە بەر سینگێ ئەوی دشێت ب عەقل و فێلبازی و پیلانان خوە ژ ئەوی دەراڤی قورتال بکەت. هەورەسا ئەڤ چیرۆکە بارا پتر د شەڤێن درێژێن زڤستانێدا بۆ زاروکان دهاتنە گۆتن، لێ مەزنان ژی گوهداری لێکرییە و خوەشی ژێ وەرگرتییە، دیسان مفاییێن جڤاکی و رەوشتی ژێ وەرگرتینە، ئانکو چیرۆکێن گیانەوەران چیرۆکێن زاروکانە، لێ دەربرینێ ژ سەربوور و شارەزاییا مەزنان دکەن». فابل راستە کو بۆ زاروکانە لێ بەهرا پتر مەزن خوە تێدا دبینن وهزر دکەن کو دەربرینێ ژ ئەوان دکەت و ب رێکا ئەوان سەربوور و وانەیان ژ ژیانێ دبینن[٤].

لێ ژ لایەکێ دیڤە، ژ بۆ زاروکان، چیرۆکێن گیانەوەران دچنە د چوارچووڤەکێ پەروەردەییدا کو «رەفتار و سەرەدەرییەکا جوان دگەل دەوروبەری نیشا زاروکی ددەن، داکو پێگیریێ ب رەوشتەکێ جوان و پاقژ بکەت و پەیڤێن نازك و شرین بکار بینیت، و بشێت نانێ خوە بکەتە د چانتا هەمی کەسێن دوروبەری خوە»[٥]. و زاروکی فێری رەوشت بەرزییێ دکەت، وەکو راستگۆیی و دەستپاکی و پاقژی و خوە پاراستن ژ فێلبازییێ و هەلبژارتنا هەڤالێن باش و هەلبژارتنا گیانەوەرێ باش و ب مفا و گوهداریکرنا ئاموژگارییان[٦].

کەواتە فابل وەکو ژانرەکێ ئەدەبێ زارەکی د ئەدەبیاتێ مللەتێن جیهانێدا ب گشتی و د ئەدەبیاتێ زارەکییێ کوردیدا ب تایبەتی دهێتە هژمارتن «کریارێن و گوتنێن و گیانەوەر ماسکن ل پشت وان، و هێمایە بو هێماکەران، و مەرەما وێ یا سەرەکی ئارمانجێن رەوشتی و جڤاکی و پەروەردەیی و ناڤەروکێن رەخنا سیاسی ژی ب خوەڤە دگریت»[٧]. ئانکو ئەڤ چیرۆکە بۆ زاروکان دچیتە د چوارچووڤەیێ پەروەردەییدا، پێخەمەت باشترکرنا رەوشتێ زاروکی، هەروەسا بۆ مەزنان دچیتە د چوارچووڤەیێ جڤاکی و ئاموژگارییاندا کو وێنەیێن واقعێ دروستێ مرۆڤان دیار دکەت، و د چوارچووڤەیێ ناڤەرۆکا سیاسیدا رەخنەگرتنە بۆ دەستەلات و سیاسەتمەداران[٨].

ب گشتی ئێکەمین هەولا نڤیسینا چیرۆکان ب شێوەیێ پەخشانکی د ئەدەبیاتا کوردیدا بۆ پەرتووکا (در المجالس) دزڤریت کو ژ لایێ مەلا مووسایێ هەکاریڤە ل نیڤا ئێکێ ژ سەدەیێ ١٩ێ هاتییە نڤیسین، ئەڤ پەرتووکە د بنیاتدا کۆمەکا چیرۆکانە ژ لایێ (موزەففەر نوبهاری)ڤە ب زمانێ فارسی هاتبوونە نڤیسین، و مەلا مووسای پشکەک ژ ئەوان چیرۆکان بۆ سەر زمانێ کوردی ڤەگوهاستبوون، و دەستخەتێ ئەڤێ پەرتووکێ ل سالا ١٨٥٧ ژ لایێ مەلا مەحموودێ بایەزیدیڤە هاتییە دیتن[٩].

ئەڤ دەستنڤیسە ژ ٥٨ چیرۆکان پێکهاتییە و بابەتێن ئەوێ جۆرەوجۆرن، وەکو چیرۆکێن ئەفسانەیی، مێژوویی و چیروکێن پێغەمبەر و خەلیفەیان. هەرچەندە کو د ناڤ ئەڤان چیرۆکاندا فابلەکا تەمام نینە، لێ د ناڤ هندەک چیرۆکاندا نەخاسمە چیرۆکا سلێمان پێغەمبەری (س) هندەک تەیر و تەوال دئاخڤن، بۆ نموونە ئەو گفتوگویا د ناڤبەرا سلێمان پێغەمبەر و بالندێ تووتیدا پەیدا بووی، «حەزرەتێ سلێمان گوت: چیە کو خودێ تعالا دزاتێ تە دا خەلق کریە؟ تووتیێ گوت: ئەی رەسوولێ ب حەقێ خودێ تعالا، هەر کیدەرێ خەزینە هەیە ل پێش چاڤێن من مەخفی نینە، ئەی رەسوولێ خودێ ل جهێ کو تو ساکن بووی د چار گوشاندا خەزینە هەیە، نهان کرینە و ژ وان چار خەزینان خەبەرا تە نینە...»[١٠].

هەتا نوکە مەلا مەحموودێ بایەزیدی وەک ئێکەم نڤیسەرێ کورد دهێتە ل قەلەمدان کو چیرۆکێن فۆلکلۆری یێن کوردی کۆمکربن و نڤیسی بن، ئەوی ژ بلی پەرتووکا (جامعێ ریسالە و حیکایەتان) بەرهەمەکێ دی ژی ب ناڤێ (هەشتێ و چوار حیکایەتێد کورمانجی) هەیە ، و د ناڤ ئەڤان چیرۆکاندا دوو چیرۆکێن گیانەوەران هەنە، ئەوژی حیکایەتا ٣٨ کو چیرۆکەکە د ناڤبەرا مرۆڤ و گیانەوەراندا و ئەو فابلەکا تەمام و کورتە و ب شێوەیێ پەخشانکی نڤیسیە و تێدا دبێژیت:» شێرەکی و مرۆڤەکی د خانەکێدا هەردووان صورەتێد خوە دیتن، مروڤی گوتە شێری: دبینی کو شجاعەتا ئینسانی کو شێر زەبوون کریە؟ شێری گوت: ئوستایێ وی بەنی ئادەمە، ئەگەر شێر ئوستا بوویا وەکی وی نەدبوو»[١١].

ئەلکساندەر ژابا

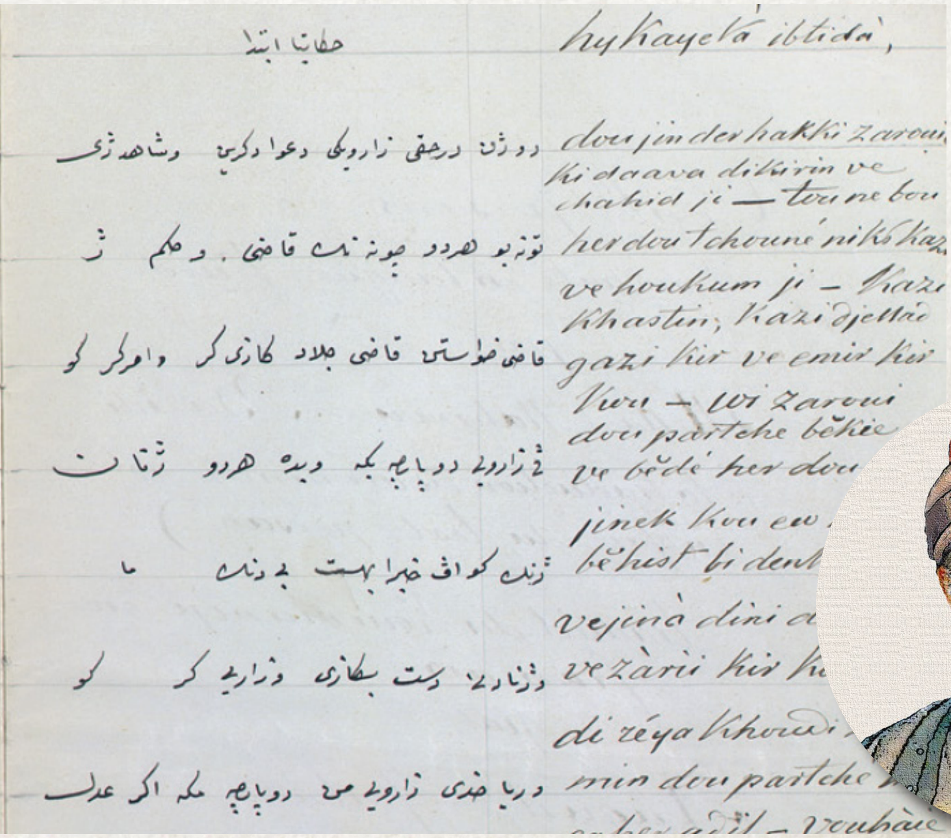

حکایت ابتدا
دو ژن درحقی زارویکی دعوا دکرین وشاهد ژی
تونه بو هردو چونه نک قاضی . و حکم ژ
قاضی خواستن قاضی جلاد گازی کر و امرکر کو
ژ زاروی دو پارچه بکه وبده هردو ژنان
ژنک کو اڤ خبرا بهست بژ دنک ما
وژنادل دست بگازی وزاریه کر کو
دریا خدی زاروی من دو پارچه مکه اگر عدل

hykayetá ibtidá,
dou jin der hakki zarou
ki daava dikirin ve
chahid ji — tou ne bou
her dou tchouné nik kaz
ve houkum ji — kazi
khastin, kazi djellad
gazi kir ve emir kir
Kou — wi zarou
dou partche bèkie
ve bèdé her dou
jinek kou ew
bèhist bi dent
vejinà dini d
vezàrii kir k
di réya khoudé
min dou partche

بەرپەرک ژ دەستنڤیسا دورو لمەجالس

وێنەیەکێ ئاشۆپیی مەلا مەحموودێ بایەزیدی

”ل کوردستانا ڕۆژهەلات د کارین ئاماژەیێ ب ڕۆلێ نڤیسەر (هاشم سەلیمی) بدەین کو ٦٥ چیرۆکێن فۆلکلوری یێن کوردی کۆمکرینە کو ٩ ژ ئەوان ل سەر زارێ گیانەوەرانە“

هەروەسا د حیکایەتا ٤١ دا چیرۆکەك د ناڤبەرا باز و دیکلیدا هاتییە، دەڤێ ئەوێ ب ئەڤی ڕەنگی یە:» ڕوژەکێ بازی گوتە دیکی: کو زەحف بێ وەفایی، مروڤ تە خوەیی دکن و ژ بو تە خانی چێدکن، وەکی دخوازن کو تە بگرن چرا تو دروەڤی؟ ئەگەر چی ئەز تەیرێ بەری (کیڤی) مە، لاکن چەند ڕوژەکێ کو ژ دەستێ مروڤان لوقمە دخوم، ژبو وان نێچیرێ دکم، و هەر چاقسی کو دوور ژی بچم وەکی گازی دکن ب شوونڤە دیسان تێم، دیکی جەواب داکو: تە قەت باز ل سەرێ شیشێ دییە؟ من زەحف دیك ل سەر شیش کەباب دیە و زەحف دیك ل سەر ئاگری بریان دیە! تو ژی زەحف دوور دروەڤی ئەگەر بازەکی ل سەر شیشێ ببینی، باز بێ جەواب بوو«![١٢].

هەروەکو مە گوتی، ئەدەبێ زارەکی کەڤنترین ژێدەرێ فابلێن کوردی یە، لێ هەولێن کۆمکرنا ئەڤان چیرۆکان د دەمەکێ زۆر درەنگدا پەیدا بوون، ئێکەمین ڤەکۆلەرێ کورد کو ئاماژە ب چیڤانووکێن کوردی داین و داخواز کری کو ل دویڤ تیۆرێن زانستییێن نوی ڤەکۆلین ل سەر ئەڤان چیرۆکان بهێنە کرن (کەمال فەوزی) بوو، ئەوی د زنجیرەیەکا گۆتاراندا د کوڤارا ژین (١٩١٨-١٩١٩) دا نڤیسین و ئاماژەدان کو کوردان ژی وەکو یونان و میللەتێن ڕۆژهەلاتی «خورافات» هەنە، بۆ نموونە «چیرۆکا تیتان یا یونانی هەر هەمان چیرۆکا دێوێ حەفت سەرە کو د ناڤ فۆلکلورێ کوردیدا بەلاڤە»[١٣].

د سەدەیێ بیستێدا، چێدبیت کەڤنترین هەولێن کۆمکرنا ئەڤان چیرۆکێن گیانەوەرێن کوردی ژی هەر بۆ سەردەمێ پەیدابوونا ڕۆژنامەگەریا کوردی بزڤریت، بۆ نموونە کوڤارا هاوار د هژمارەکا خوەدا چیرۆکا (دیك و ڕووڤی) بەلاڤکر[١٤]. هەروەسا د کوڤارا روناهی ئەوا د ناڤبەرا ١٩٦٠-١٩٦٢دا ل بەغداد دەرکەفتی چیرۆکەك ل سەر زارێ گیانەوەران ب ناڤێ (مام رویڤی) ژ لایێ محەمەد شەهابەددینڤە هاتبوو بەلاڤکرن[١٥].

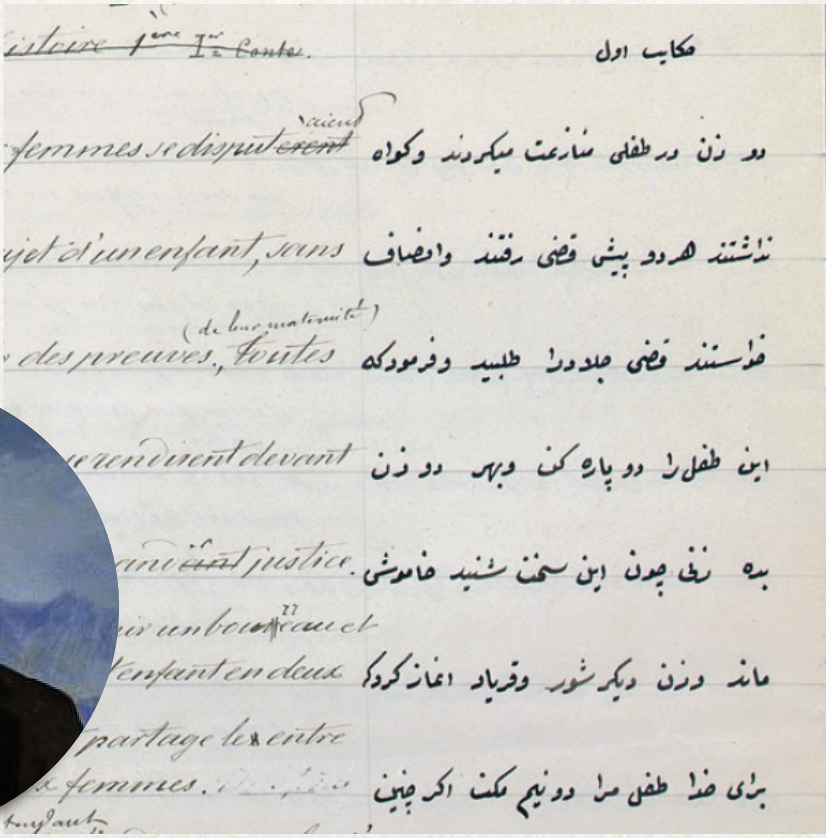

کەمال فەوزی
١٨٩١
١٩٢٥

هەڤتەریب ل گەل ڕۆژنامەگەریا کوردی، نڤیسەرێن کوردی ژی هەولا کۆمکرنا چیرۆکێن کوردی و د ناڤدا چیرۆکێن ل سەر زارێ گیانەوەران دان، بۆ نموونە (حاجیێ جندی) و (ئەمینێ عەڤدال) ل سالا ١٩٣٦ دەست ب کۆمکرنا ئەڤان چیرۆکان ژ زاردەڤێ هندەك کوردێن ئەرمەنستانێ ب زارێ کورمانجییا سەری ل ژێر ناڤێ (فۆلکلورێ کوردی)کرن[١٦]. لێ هەولا مەزن ژبۆ کۆمکرنا چیڤانووکێن کوردی ژبۆ زانا و سیاسەتمەدارێ کورد (ئیسماعیل حقی شاویس) ڤەدگەریت، ئەوی ل سالا ١٩٣٨ پەرتووکەك ب ناڤێ (هەندێ پرووپووچی پیشینان و مەتەل) نڤیسی و وەك ئێکەم پەرتووك دهێتە نیاسین کو تایبەت بیت ب بابەتێ (پڕوپووچان) د ناڤ فۆلکلورێ کوردیدا[١٧]. هەروەسا حاجیێ جوندی پەرتووکەکا دی ژی ل ژێر ناڤێ (حکایەتا جمعەتا کوردا) نڤیسی کو پێنج بەلگێن ئەوێ د ناڤبەرا سالێن ١٩٦١-١٩٨٨ چاپ بوویە، و پێکهاتییە ژ کۆمەکا چیرۆکێن فۆلکلوری تێدا چیرۆکێن گیانەوەران ژی هەنە، وەکو: سێ ڕووڤی، گورگ و بزن، هرچ و مرۆڤ، گورگ و ڕووڤی...هتد[١٨].

هەروەسا ڕۆژهەلاتناس و کوردناسا سوڤیەتی مارگریتا ڕودینکو (١٩٢٦-١٩٧٦) ٦١ چیرۆك و سەرهاتییێن کوردی د پەرتووکا (ئەفسانەییێن کوردی)دا کۆمکرینە کو ژ زاردەڤێ کوردێن ئەرمینا و جورجیا و ئازەربیجانێ وەرگرتبوون و د ناڤدا دوو چیرۆکێن فابل هەنە ئەوژی (گورگ و میهـ) و (رووڤی و دیکل و کوتر)[١٩].

هەروەسا محەمەد ئەمین بوزئەرسەلان ل سالا ١٩٨١ پەرتووکەك ب ناڤێ (میر زورو) ل سەر چیرۆکێن کوردی چاپکر کو ١١ چیرۆکێن گیانەوەران د ناڤدا بوون، وەك: دیك و ڕووڤی، ڕووڤی و کەو، پیرێ و دیك، کێڤریشك و تاژی، برایەتییا ڕووڤی و مار... هتد. هەروەسا هەمان نڤیسەری ل سالا ١٩٨٢ پەرتووکا چیرۆکان یا ب ناڤێ (گورێ بلورڤان) و ل هەمان سالا پەرتووکا (کێز خاتوون) و ل سالا ١٩٨٤ پەرتووکا (سەرکەفتنا مشکان) چاپ کر[٢٠]. هەروەسا عومەر ئیبراهیم عەزیز ل سالا ١٩٨٤ بەرهەمەکێ خوە ب ناڤێ (ڕێوی گەرمیان و کوێستان) بەلاڤ کر کو ١٠ چیرۆکێن گیانەوەران د ناڤدا بوون، ژ ئەوان: مریشکا کوند، هاورێتی گور و شێر و مام ڕێوی، قەل و مام ڕێوی و گورگ و... هتد[٢١].

هەروەسا ل کوردستانا ڕۆژهەلات د کارین ئاماژەیێ ب ڕۆلێ نڤیسەر (هاشم سەلیمی) بدەین کو ٦٥ چیرۆکێن فۆلکلوری یێن کوردی کۆمکرینە کو ٩ ژ ئەوان ل سەر زارێ گیانەوەرانە، و ئێك ژ ئەوان ب ناڤێ (شێر و گورگ و رووڤی) یە[٢٢]، هەژییە بێژین کو ئەڤ چیرۆکە ژ لایێ زانایێ ب ناڤودەنگ مەولانا جەلالەددینێ ڕۆمیڤە (٦٠٤-٦٧٤مش) ب شێوەیێ هوزانکی و د چوارچووڤەیێ مەسنەویدا ب زمانێ فارسی هاتییە ڤەهاندن[٢٣]. بێ گومان ئەڤ چیروکە یان ب ڕێکا جەلالەددینێ ڕۆمی د ناڤ کورداندا بەلاڤ بوویە یان ژی بەروڤاژی مەولانای مەسنەویا خوە ل سەر بناخەیێ چیرۆکا فۆلکلوری نڤیسییە، و ئەڤ بۆچوونا دووماهییێ پتر نزیکی ڕاستیێ یە، چونکە ئەڤ چیرۆکە ژ لایێ ڕوخسار و ناڤەروکێڤە چیرۆکەکا فۆلکلۆری یە[٢٤].

> ”د ناڤ بەیت و سترانێن فۆلکلۆریێن کوردی ژیدا بەیتێن تایبەت ب گیانەوەران هەنە کو تێدا گیانەوەر د ناڤبەرا خوەدا دانوستاندنان دکەن“

د ئەڤان چیرۆکاندا هژمارەکا زۆر یا گیانەوەران کو پتریا ئەوان کیڤی نە- ڕۆلێ قارەمانان دگێرن، لێ تشتێ بالکێش ئەوە کو (ڕووڤی) گیانەوەرێ سەرەکییێ ئەڤان چیرۆکانە و د پتریا چیروکاندا ڕۆلێ خوە دیتییە، و نقیسەر (حسێن حاجی ئوسمان) د پەرتووکا خوەدا (رووڤیێ فێلباز) دا ٤١ چیروکێن گیانەوەران بەحس کرینە کو رووڤی کەسایەتییێ سەرەکییێ ئەوانە و ژ زاردەڤێ پیروکالێن کوردێن ئێزدی وەرگرتینە[٢٥]. ئێك ژ ئەوان چیرۆکان (قەل و رووڤی)یە کو ژ لایێ (ئەلیاس قەوال سلێمان)ڤە هاتییە ڤەگوهاستن، و چونکە ئەڤێ چیرۆکێ پەیوەندی ب بابەتێ سەرەکییێ مەڤە هەیە، لەورا دێ دەڤێ ئەوێ چیرۆکێ ل خوارێ دیار کەین:

« هەبوو رووڤیەك ل بن دارەکێ سەکنی بوو، ل گەل قەلەکێ د ئاخڤێ، ل سەر دارێ بوو: هو قەلێ وەرە تە فێری بەزێ دکەم. قەل ژێ هاتە خوار و رووڤی ب کلکا خوە ڤە گرێدا دناڤ ستریاندا بوراند، ل تەڤنێ راست کر، هەر گێژ کر و ئێشاند، و پشتی غاردانەکا درێژ پێکری و بێ روح دانا وێ دەرێ. قەلێ چاڤێ خوە ڤەکر و گوتی: تە ئەز فێری بەزێ کرم، وەرە دێ تە فێری فراندنێ کەم. گەلەك کەیفا رووڤی هات و قەلی دانا سەر چەنگێ خوە و بلند کر و فراند، و گوتی: رووڤی تو یێ چەوانی؟ بەرسڤ دا: باشتر نابم، ئەزم سووارێ هەسپێ رەش ل ئەسمانا، و ل سەر ئەردێ زیرەك پلنگم!

کەرب و کینێ ل قەلێ دا و گوتە رووڤی: هو رووڤی خو بقولپینە سەر ڤی رەخێ چەنگی، رووڤی خوە ل سەر لڤاند و قەلێ خوە لێك قولپاند و رووڤی سەروسەر هاتە خوارێ و ب ئەردی کەفت و ستوینێ وی ل حەفت جیا شکەست، قەلێ گوتێ مافێ تەیە، تە بەرێ بەراهیا دەست ب خەرابیێ کربوو و تو گەهشتییێ»[٢٦].

هەر د ناڤ چیرۆکێن فۆلکلوری یێن کوردیدا چیرۆکەکا دی ژی د ناڤبەرا قەل و ڕووڤیدا هەیە کو بۆ زارۆکان هاتینە ڤەهاندن و ب تنێ بۆ مەبەستا خوەشی و ترانەیێ هاتییە گۆتن، و چیرۆکا ئەوێ ل دور بێنەفسییا قەلەکێ و هەلویستێ ڕووڤی ژ ئەوی دزڤریت، دەمێ (رووڤی و قەلی بریاردا پێکڤە زەڤیەکێ بو چاندنا گەنمی چێکەن، و رووڤی گوتە قەلی: هەرە بیست دندکێن گەنمی بینە ، لێ قەلی ب رێڤە ئێك خوار، و ئەڤە بوو ئەگەرێ شەرەدەڤێ دناڤبەرا واندا و هەردوو چوونە دەف دادوەرەکی داکو ئاریشەیا وان چارەسەر بکەت)[٢٧].

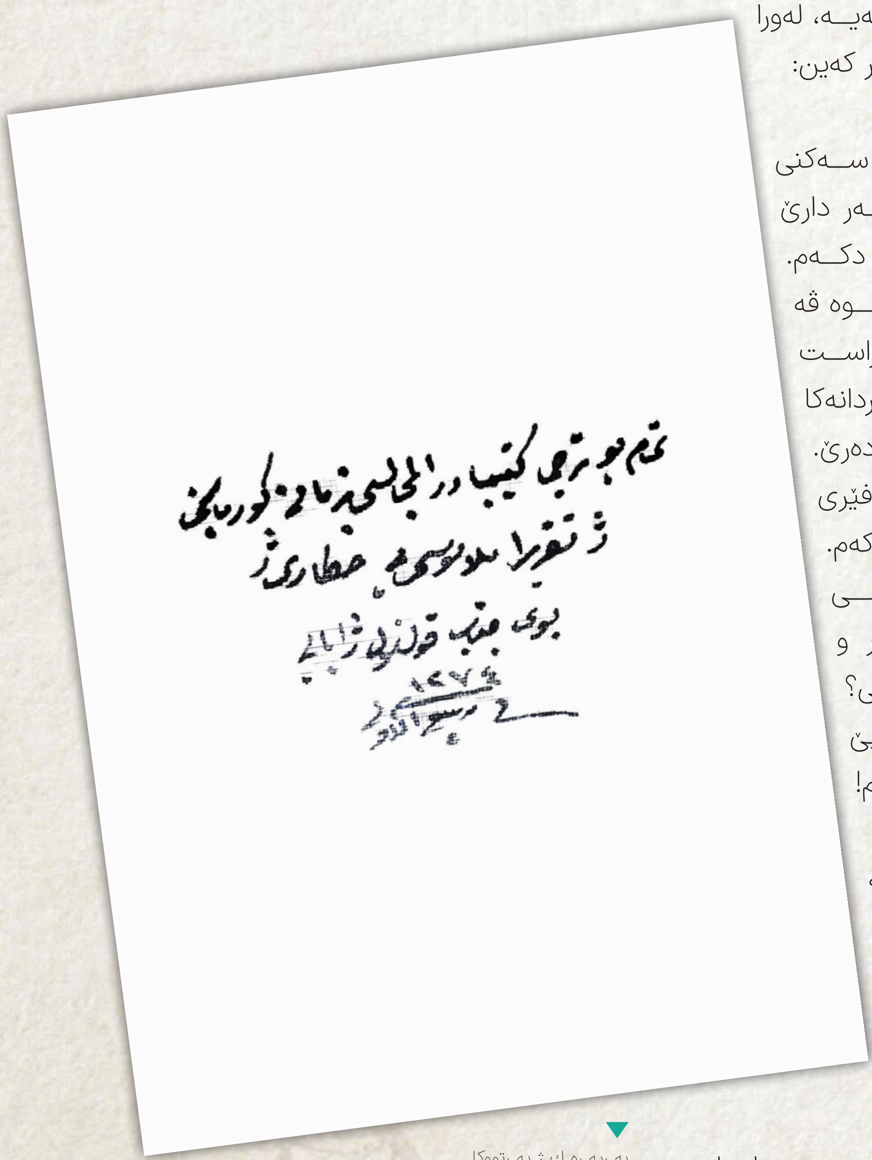

بە رپە رە ك ژ پە رتووکا دور المجالس یا مە لا مووسایێ هە کاری

هەر د ناڤ ئەدەبێ زارەكیدا، گۆتنێن مەزنان ژی بیاڤەكێ مەزنێ فابلا كوردی ب خوەڤە دگرن، چونكە گەلەك ژ ئەڤان گۆتنان ل سەر زارێ گیانەوەران هاتینە ڤەگێران، و د راستیدا پەیڤا فابل ب دروستی ل سەر ئەڤان گۆتنان دهێت، چونكو هەروەك مە ل سەری دیار كری، (فابلە چیر؛كەكا كورتە كو ل سەر زارێ گیانەوەران دهێتە ڤەگێران و ئارمانجەكا ئەخلاقی و پەروەردەیی هەیە، و خوشی و ترانەیێ ب خوەڤە دگریت)، ئانكو ئەم دشێین بێژین هەر ئێك ژ ئەڤان گۆتنان ناڤونیشانێ فابلەكێ یە یان كورتییا فابلەكێیە. بۆ نموونە:

- **گۆتن: دووپشك تو ل زڤستانێ نە دیاری؟ گۆت: پانێ من ل هاڤینێ گەلەك ڕووی ل دەڤ هەوە هەیە.**
- **ڕووڤییێ فەلیتووك ناكەڤت چ تەلهان.**
- **ڕووڤی گۆت: من نەبن د ناڤ مریشكاندا وەكدی هوین چ ل من بكەن ب دلێ هەوەیە.**
- **ڕووڤی تو چما خوە د هەژینی؟ گوت: ل من دهێت و ژمن دهێت.**
- **كاغەزا گورگی یە نە كەس دخوینیت و نەكەس گوهێ خوە ددەتێ.**
- **كێڤژالێ تو بوچی خوار برێڤە دچی؟ گوت: كەیسێ من هەو ژێ دهێت.**
- **رووڤی نەدگەهـا تری دگوت ترشە![28]**

هەروەسا هندەك ژ ئەڤان گۆتنان سەرهاتییەكا كورت ژی د گەلدا هەیە داكو مەبەستا گوتنێ پتر روهن بكەن، بۆ نموونە: گوتنا «بوو مێهڤانییا قولنگ و رووڤی»، چیروكا ئەوێ ب ئەڤی رەنگی یە:

«رووڤی گوتە قولنگی بوچی جارەكی نابی مێهڤانێ من، قولنگی ژی گوت: سەر چاڤان.»

دبێژن قولنگ چوو دەف رووڤی بو فراڤینێ، فراڤین ژی ئافكەكا روون د ئامانەكێ كوور دا ڤالا كرە سەر تەحتەكێ حولی و گوت: كەرەمكە، قولنگی نیكلێ خوە لێدا مەژی لێ رەش بوو، و رووڤی هەر ئەزمانێ خوە لێددا و دگوت وەی پا یا ب تام و خوەشە!

پشتی چەندەكێ قولنگی رووڤی مێهڤان كر، و فراڤینا وی كولمەكا نوكا دناڤ ئاڤێ دا و دناڤ ئامانەكێ كووردا بوو، و دانا دناڤبەرا خوە رو رووڤی دا و گوت بخو، لێ دەڤێ وی نەگەهشتە بنێ ئامانێ، لێ قولنگی نیكلێ خوە ل بنی دا و كتا نوكێ نەهێلا تێدا. ئەڤ گوتنە بو وان كەسان دهێتە گوتن كو ب سەرڤە هەڤال بن و لێ كەسێ ئاگەهـ ژ هەڤالینیا كەسێ دی نینە»[29].

هەروەسا د گوتنەكا دیدا دبێژن: «سقورە و بەر و بەنێ خوە»دبێژن: سقورەیەك ژ دارەكێ كەفت و گوت: باوەر بكەن منەكا بەزی ژ من حەلیا، لەروا ئەڤ گوتنە هاتیە گوتن، و ئاماژەیە بو كەسێ گەلەك د خوە بگەهیت»[30].

هەروەك دیار بووی د ئەڤان گوتناندا، گیانەوەر ب ڕۆلێ مرۆڤان ڕادبن و دیمەنەكێ ژ ژیانا جڤاكییا مرۆڤان نیشان ددەن و ئارمانجا ئەوان ژی ئاراستەكرنا پەیامەكا ئەخلاقی یە ژ بۆ مرۆڤان، و ئەڤ ڕەگەزە هەمی د چوارچووڤەیێ روخسارەكێ كورت و خوشدا هاتینە كۆمكرن، و تشتێ بالكێش ئەوە كو د ناڤ گوتنێن مەزناندا ژی ڕۆلێ (رووڤی) ژ هەمی گیانەوەرێن دی زالترە!

هەورەسا د ناڤ بەیت و سترانێن فۆلکلوریێن کوردی ژیدا بەیتێن تایبەت ب گیانەوەران هەنە کو تێدا گیانەوەر د ناڤبرا خوەدا دانوستاندنان دکەن، لێ پتریا ئەوان ژ بۆ خوەشی و دەمبوراندنێ نە و ئارمانجێن رەوشتی تێدا دکێمن. بۆ نموونە (بەیتا کێچی) و (بەیتا کولی) و (بەیتا کەوێ لال) و (بەیتا کەوا)...هتد. بۆ نموونە د بەیتا کەوێ لالدا دانوستاندنەك د ناڤبرا دوو مێکەوەکاندا روودایە تێدا بەحسێ رەوشا کەوان ل هندەك دەڤەرێن کوردستانێ و مەترسیا ژ نێچیرڤانان دکەن، د پارچەیەك ژ ئەڤێ بەیتێدا هاتییە:

- **هات کەوێ (بازدینێ)**
- **هات کەوێ (مەهندینێ)**
- **وێ دکەت داوەت و شاهینێ**
- **یێ د بێژیت ئەم دێ چین**
- **جهێ بوتا و بەهدینا ل بەر رەشینێ**
- **مێکەوەکێ گوت:**
- **ئەگەر ب من بیت ئەم ناچین جهێ بوتانە**
- **جهێ بوتا جهێ لێهبانە**
- **کارێ وان شولێ جفتە و سویتانە**
- **خوارن وان خورِی گوشتێ کەوانە[٣١]**

■ پەراوێز :

١. شوکریە رەسول، حیکایەتی فولکولوری گیانداران، ل ١٣.
٢. قەناتێ کوردو، کومەلێ تێکێستی فولکولوری کوردی، (بەغداد: ١٩٧٦)، ل ١٨. هاتیە ڤەگوهاستن ژ: شوکریە رەسوول، حیکایەتی خورافی کوردی...، ل ١٦-١٧.
٣. جەمیل محەمەد شێلازی، چەند ڤەکولینەك د چیروکێن...، ل ٣٩.
٤. هەمان ژێدەر، ل ١٤٤-١٤٥.
٥. صادق عبدالخالق شوشی، ژ فولکولورێ زاروکا، ئەنستیتویا کەلەپورێ کوردی...، (دهوك: ٢٠١٥)، ل ١٤٢.
٦. شوکریە رەسوول، حیکایەتی فولکلوری گیانداران...، ل ١٦-١٧.
٧. علی جزیری، الادب الشفاهی الکوردی، ج٢، مگبعە خانی، (دهوك: ٢٠٠٨)، ص ٧٦-٧٧.
٨. هەمان ژێدەر، هەمان لاپەرە.
٩. مەلا مووسایێ هەکاری، در المجالس، ساخکردنەوە و لێکولینەوە: د. هێمن عومەر خوشناو، چاپخانەی هیڤی، (هەولێر: ٢٠١٩)، ل ١٣-١٥.
١٠. هەمان ژێدەر، ل ٤٧.
١١. مەلا مەحموودێ بابەزیدی، هەشتێ و چوار حیکایەتێن کورمانجی (دەستخەت)، ب١٠٣. (دانەیەك ل دەڤ ڤەکولەر هێرش کەمال رێکانی پاراستیە).
١٢. هەمان ژێدەر، ب ١٠٧.
.13 Ramazan Pertev, Xebateke Girîng Di Dîroka Folklora Kurdî De Kemal Fewzî Û Berhevkariya Çîrokên Kurdî, Pertevbingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, yil:2 Cilt:2 Sayi:3.S.52
.14 Hawar,Amadekirin: Mihemed Bekir, cild.1, hejmar .6, 8 Tebax 1932, p.60
١٥. بنێرە: محسن عارف صالح، چیروکا زاروکان ل دەڤەرا بەهدینان ١٩٨٠-٢٠٠٤، سپیرێز، (دهوك: ٢٠٠٧)، ص ٩٢.
١٦. حەجیێ جندی، حکایەتێد جمعەتا کوردا، سپیرێز، (دهوك: ٢٠٠٦)، ٩.
١٧. بنێرە: اسماعیل حقی شاوەیس، هەندی پرووپووچی پێشینان و مەتەل، چاپخانەی نجاح، (بغداد:١٩٣٨).
١٨. بنێرە: HECÎYÊ CINDÎ, HIKYATED CIMETA KURDA, Weşanxana «Asoxîk», Yêrêvan 2005,Pirtuka vi, b
١٩. م.ب. رودینکو، ئەفسانەی کوردی، وەرگێران: عەزیز گەردی، دەزگای سەردەم،(سلیمانی: ٢٠٠٠)، ل ٧-١٣.
.20 M. Emin Bozarselan u Niviskariya wi, Kovara Helwest, Hejmar:1, Sweden, 1995. B.35.
٢١. حەمە کەریم هەورامی، ئەدەبی مندالانی کورد دوای راپەرین، بەرگی دووەم، کوری زانیاری کوردی، (هەولێر: ٢٠٠٧)، ل ٤٨.
٢٢. هاشم سلیمی، چیروك افسانەها و قصەهای کردی، انتشارات یَنا، (تهران:١٣٩٠ە.ش)، ص ٣٣-٣٦.
٢٣. بنێرە دەقێ چیروکێ د: مپنوی مولانا جلال الدین الرومی، ترجمە: ابراهیم الدسوقی شتا، ج١، المشروع القومی للترجمە، (القاهرە: ٢٠٠٢)، ص ٢٧٨-٢٨٥.
٢٤. هەژیە بێژین کو هاشم سەلیمی دبێژیت کو ئەڤ چیروکە یا لافونتینی یە و ئەوی ژی ژ فولکولورێ روژهەلاتێ وەرگرتیە، لێ هەرچەندە ناڤونیشانێ چیروکێ وەکو ڤێ چیروکێ یە لێ ژلایێ ناڤەروك و بابەتی ڤە ب تەمامی جیاوازە. بنێرە دەقێ چیروکێ د: جبرا ابراهیم جبرا، المصدر السابق، ص ١٦٦.
٢٥. حسین حاجی ئوسمان، رووڤیێ فێلباز، ئەنستیتویا کەلەپورێ کوردی، (دهوك: ٢٠١٢)، ل ٤١.
٢٦. حسین حاجی ئوسمان، رووڤیێ فێلباز، ل ٤٠.
٢٧. بو دیتنا تەمامیا چیروکێ بنێرە: حەجی جەعفەر، جارەکێ ژ جارا (هندەك ژ چیروکین فولکلورێ زاروکان ل دەڤەرا بادینان)، ئەنستیوتی کەلەپوری کورد، (سلێمانی: ٢٠٠٧)، ل ٥٣-٥٤.
٢٨. مەلا مەحموود دێرشەوی، مشتاخا چیا ژ گوتنێن پێشیا، چ٢، چاپخانا زانکویا صەلاحەددین، (هەولێر: ٢٠٠٢)، ل ١٣٢، ١٦٥، ٢٨٦، ٢٩٩.
٢٩. هەمان ژێدەر، ل ٤٣. ئەڤ چیروکە دناڤ کومەلا چیرکێن فلکلوری ژ لایێ نقیسەرا روژئاڤایێ کوردستانێ (دیا جوان) هاتیە بەلاڤکرن. بنێرە: دیا جوان، جارەك ژ جاران (کورتە چیروکێن فولکلوری)، چاپخانا هەوار، (دهوك: ٢٠١٢)، ل ٣٥.
٣٠. هەمان ژێدەر، ل ١١٢.
٣١. محمد عبدالله، بەیتێن کوردی، سپیرێز، (دهوك: ٢٠٠٢)، ص ٢١٢.